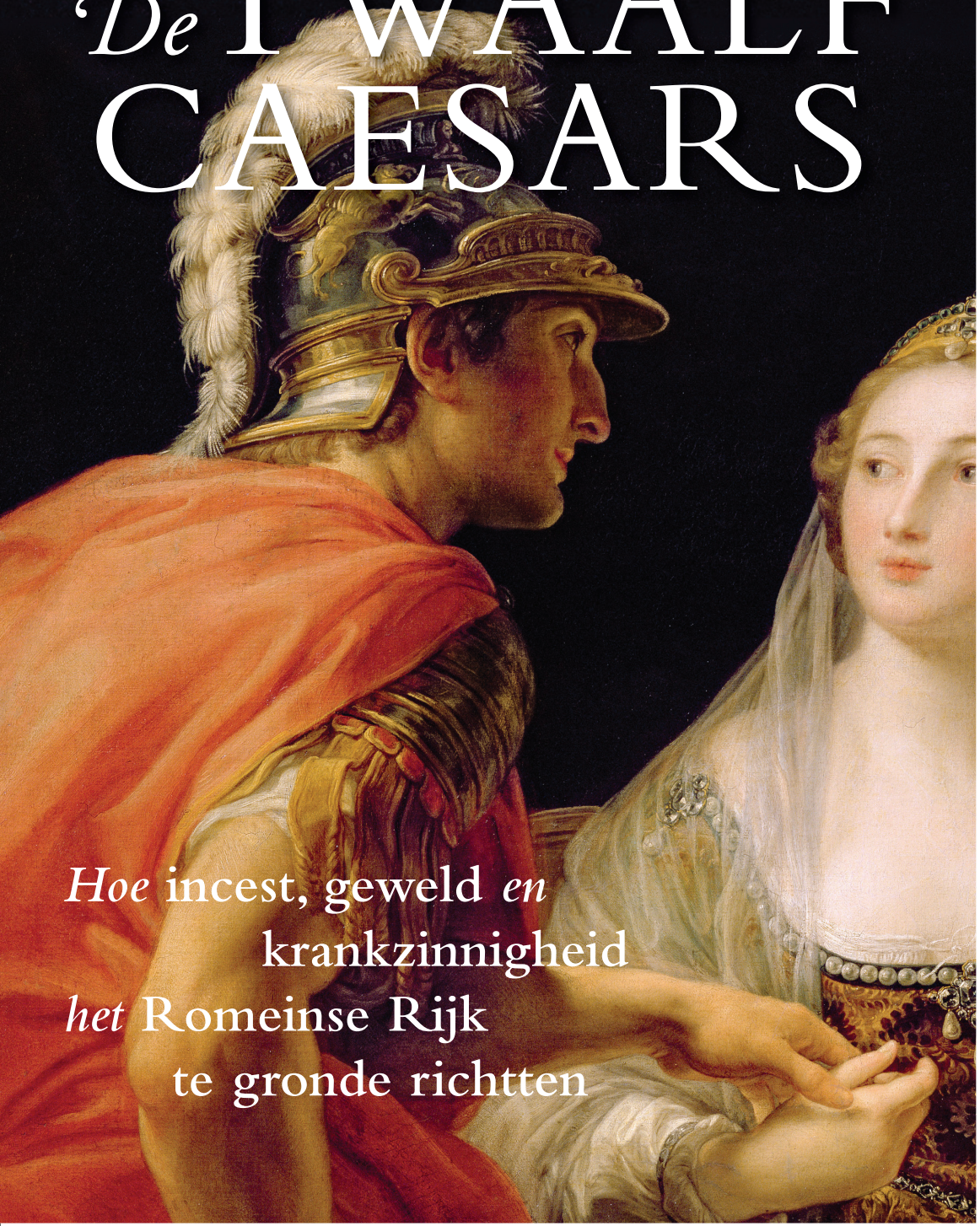

Matthew Dennison

De TWAALF
CAESARS

*Hoe incest, geweld en
krankzinnigheid
het Romeinse Rijk
te gronde richtten*

DE TWAALF CAESARS

Matthew Dennison

De TWAALF
CAESARS

KOSMOS

[pagina 4: colofon]
[gegevens volgen]

Voor mijn ouders, met liefde

‘Er is geen ergere ketterij dan dat het ambt
de houder ervan heiligt.’

Lord Acton tegen Mandell Creighton, 5 april 1887

‘Het zijn de geneugten van een man, ja, zijn geneugten, die ons het meest vertellen over zijn werkelijke waarde, zijn *gravitas* en zijn zelfbeheersing. Niemand is zo losbandig dat zijn werk alle sporen van ernst ontbeert; het is onze vrije tijd die ons verraadt (...) Een van de belangrijkste kenmerken van een fortuinlijk bestaan is dat het ons geen privacy toestaat, geen verheling, en in het geval van de keizers laat het de deur openzwaaien, niet alleen van hun huizen, maar van hun privéslaapkamers en heimelijkste schuilplaatsen; elk geheim wordt aan het licht gebracht en onthuld aan het luisterend oor van het gerucht.’

Plinius de Jongere, *Panegyricus*, 82

‘Die oeroude honger naar macht, diep verankerd in de mens, kwam met de groei van het rijk tot wasdom, barstte open.’

Tacitus, *Historiën* II, 38

Inhoud

Aantekening bij de tekst	000
Stambomen	000
Inleiding	000
I Julius Caesar: <i>'De menselijke maat te boven'</i>	000
II Augustus: <i>'Klap dan voor me'</i>	000
III Tiberius: <i>'Immer duister en raadselachtig'</i>	000
IV Gaius Caligula: <i>'Of hij nu tekeering tegen mensen of tegen goden'</i>	000
V Claudius: <i>'Opmerkelijke speling van het lot'</i>	000
VI Nero: <i>'Hengelaar in de poel van duisternis'</i>	000
VII Galba: <i>'Geknipt als keizer. Mits hij dat niet was geworden'</i>	000
VIII Otho: <i>'Als ik waardig was Romeins keizer te zijn...'</i>	000
IX Vitellius: <i>'Een aaneenschakeling van schrans- en braspertijen'</i>	000
X Vespasianus: <i>'Een vos verliest wel zijn haren, maar niet zijn streken'</i>	000
XI Titus: <i>'Idool en lieveling van heel het mensdom'</i>	000
XII Domitianus: <i>'Maar de derde?'</i>	000
Bibliografie	000
Noten	000
Glossarium	000
Register van namen	000

Aantekening bij de tekst

Met het oog op leesbaarheid en toegankelijkheid heb ik, waar mogelijk, geprobeerd het aantal voetnoten tot een minimum te beperken. Om die reden heb ik geen specifieke verwijzingen naar citaten uit Suetonius' *Keizers van Rome* vermeld: het verhaal bevat er eenvoudig te veel. Alle citaten zonder verwijzing zijn derhalve van Suetonius. In alle gevallen heb ik gebruikgemaakt van de vertaling van J.C. Rolfe, voor het eerst gepubliceerd in Londen in 1914, door William Heinemann. Nu, een eeuw later, onderscheidt deze vertaling zich nog altijd door een combinatie van accuratesse, elegantie en charme.

Inleiding

‘Nauwkeurigheid is geen waarheid,’ schreef de schilder Henri Matisse in 1947. Lezers van de Romeinse historicus Gaius Suetonius Tranquillus zullen het daar ongetwijfeld mee eens zijn. In zijn *De Vita Caesarum* – het leven van de keizers, in vertaling *Keizers van Rome* genaamd, waarschijnlijk gepubliceerd in het decennium nadat keizer Hadrianus in 117 n.Chr. aan de macht was gekomen – streefde Suetonius beide na, maar ze dekken elkaar niet overal. Nauwkeurigheid is onmiskenbaar een resultaat van zijn zorgvuldige speurtocht naar feiten en bewijzen. Veel van zijn waarheden zijn te controleren in andere bewaard gebleven primaire bronnen. Het is echter even duidelijk dat er omissies in de twaalf biografieën voorkomen, en er zijn gebieden waar de lezer de nodige voorzichtigheid moet betrachten.

Suetonius streeft met zijn biografieën naar een zo breed mogelijk beeld. Hij beschrijft zowel het openbare optreden als het privéleven van zijn figuren, en probeert onpartijdig te zijn door tegengestelde meningen te geven en consequent te laten zien dat de meningsverschillen ten minste twee kanten hebben. Aldus houdt hij zich aan het dwingende woord van Virginia Woolf dat de biograaf ‘bereid moet zijn om ruimte te laten voor tegenstrijdige versies van hetzelfde gezicht’.¹ Behalve in de scherpe en vrijmoedige beschrijvingen van de vele anekdotes die hij optekende, is precisie niet het voornaamste kenmerk van zijn geschriften: hij gebruikt waar het hem uitkomt een losse chronologie of een schematische benadering van zijn materiaal, en de manier waarop hij detail op detail stapelt, doet vaak denken aan een eekhoorn die noten verzamelt. Hij schrijft geen geschiedenis zoals de ouden die kenden, een verslag

van het openbare en politieke leven van de staat in tijden van oorlog en vrede: chronologisch, analytisch, thematisch en interpretatief. Wat Suetonius doet, is schrijven naar het leven, wat toen net als nu een lagere status heeft, gevoelig is voor inmenging van het subjectieve en ruimte laat voor verschillende waarheden: een met bravoure gebrachte onthulling van de ambtsdrager achter het ambt. Met zijn ruimhartige benadering en de weigering om goed te keuren of te veroordelen, krijgt het verzamel- en stapeffect van Suetonius' onderzoek een opgewekte, beweeglijke kwaliteit die doet denken aan de schilderijen van impressionisten en pointillisten: een nadruk op kijken en zien; manipulatie van licht en donker; felgekleurde gedeelten; een energieke zoektocht naar waarheid; en een zekere, doelbewuste levendigheid die niet door academische conventies wordt beperkt.

In haar overzicht van de vrouwelijke biografie schreef Mary Hays rond het begin van de negentiende eeuw: 'Het kenmerk van de Romeinse natie was grandeur: de deugden, de ondeugden, de voorspoed, de tegenslagen, de glorie, de schande, de opkomst en de ondergang van het rijk, dat alles was even luisterrijk.'² Het was een typerende uitspraak voor die tijd, een echo van de bombastische stijl waarmee historieschilders uit de late achttiende eeuw hun Romeinse onderwerpen behandelden. Maar generaties van lezers hebben Hays' visie op Rome sindsdien onderschreven, en de biografieën van Suetonius kunnen gelezen worden als de uitdrukking van deze 'grandeur', gekleurd door een tiental verschillende prisma's, een compendium van glorie en schande, deugd en, vooral, ondeugd.

Geen enkele beschrijving van Rome's twaalf heersers van Julius Caesar tot Domitianus kan ontsnappen aan de lange schaduw van Suetonius. Iets dergelijks te proberen, zou averechts werken, en dat is niet mijn bedoeling. Dit werk grijpt terug op het negentienhonderd jaar oude overzicht van Suetonius, met volle waardering voor de immense rijkdom van zowel de stof als de wijze waarop de auteur die behandelde. Ik heb niet getracht mijn vertrekpunt na te volgen, wat onmogelijk zou zijn, noch ook om commentaar op Suetonius te leveren. Het is niet mijn bedoeling een academische waardering te geven of een tegenstem te laten klinken. Dit werk kijkt, net als dat van de klassieke auteur, naar de totaliteit van de levens die het beschrijft, in een poging het menselijke gezicht achter de grootsheid te onthullen en schetsen van verdwenen momenten te presenteren die mijlenver van onze eigen ervaring staan, maar ons soms ook bekend voorkomen. Het raakt daarbij slechts impliciet aan de

beroemde uitspraak van Lord Acton over het verband tussen het verwerven van macht en persoonlijke corruptie – een verband dat maar al te duidelijk wordt geïllustreerd door de tekortkomingen van sommige Caesars.

Deze *Twaalf Caesars* grijpt terug op aspecten van dat magnum opus uit het verleden en vult ze aan met andere primaire bronnen en bijbehorend secundair materiaal, om voor de lezer portretten te schetsen die veelzeggende facetten van twaalf opmerkelijke mannen aan het licht brengen: het politieke gezien door het persoonlijke, persoonlijke impulsen blootgesteld aan de kritische blik van het publiek, en zelfs de geschiedenis van hun geschiedenissen, die een ander soort waarheid aan het licht brengt. Geen van deze portretten vertoont encyclopedische volledigheid. Geen van alle hebben ze als voornaamste doel om te prikkelen, te onderwijzen of als morele voorbeelden te dienen. Het materiaal is een los weefsel van thematische en chronologische lijnen die elkaar afwisselen, met de bedoeling licht te werpen op de oorsprong, aard en invloed van levens en carrières die op geen andere wijze bevredigend kunnen worden beschreven in een boek van deze beperkte omvang. Elk van de schetsen verkent, naar ik hoop, ‘het creatieve feit, het vruchtbare feit, het feit dat suggereert en iets voortbrengt’.³ Dit boek wil onderhoudend zijn en is in zijn doel geslaagd als één enkele lezer erdoor gemotiveerd raakt om terug te grijpen naar dat oude, terecht gevierde meesterwerk *Keizers van Rome*.

- I -

Julius Caesar

(100-44 v.Chr.)

*‘De menselijke maat
te boven’*

In eenzame verhevenheid verbergt de ‘kale vrouwendief’ Gaius Julius Caesar de meest innerlijke bewegingen van hart en verstand voor ons. Zo was het altijd. Herhaaldelijk kwam hij, zag en overwon. Hij schreef ook, en met harts-tochtelijke gebaren en een hoge, indringende stem vroeg hij zijn tijdgenoten zo niet om liefde, dan toch om aanvaarding, hulp, erkenning, ontzag, bijval, iets als bezieling en, bovenal, bewondering en actie. Hij verlaagde zich niet tot nadere uitleg, maar beweerde zonder blikken of blozen dat de publieke reputatie die de Romeinen *dignitas* noemden, en die hij volgens Cicero belangrijker achtte dan moreel fatsoen¹, hem dierbaarder was dan het leven zelf.

De formidabele schaal van zijn prestaties verbijsterde zijn tijdgenoten en wekte weerszin. Hetzelfde gold voor de manier waarop hij de strikt formele vereisten van de officiële ambten die hij door omkoping, wilskracht en puur charisma verwierf, aan zijn laars lapte. Klassieke bronnen, waaronder de brieven van Cicero, verraden deze tweeslachtigheid: ze noemen geen enkele andere motivatie bij Caesar dan ronkende zelfverzekerdheid. Hij beschouwde zichzelf openlijk als de leider van de staat, kon geen gezag boven zich tolereren en zei ooit dat hij het perspectief van superioriteit in een achtergebleven berggebied verkoos boven een positie als tweede man in Rome. Suetonius zegt dat hij ‘zich eerbewijzen liet toekennen die de menselijke maat te boven gaan (...) Er was geen overheidsfunctie die Caesar niet naar eigen willekeur voor zichzelf nam of anderen verleende’. We weten maar al te goed hoe het affiep.

Zijn aard was bij tijd en wijle kil, en zijn vurige ambitie vormde het weer tegen de eenzaamheid van zijn legendarische hoogmoed. Dat is wat we

ook aan de man zelf zien op het handjevol portretten dat uit zijn eigen tijd bewaard is gebleven: een lange neus en een breed voorhoofd, krachtige jukbeenderen, een resolute, directe blik en de terugwijkende haargrens die hem zoveel leed bezorgde. De stijl was nog niet geëvolueerd naar die milde idealisering die het publieke gezicht van zijn opvolger Augustus van een autocratisch wonderkind in een tijdloos marmeren droombeeld zou veranderen. Zoals de geschreven bronnen bevestigen, had Caesar niet het uiterlijk van een held, en ook mildheid behoorde niet tot zijn karaktereigenschappen. Hij kleepte zich flamboyant, voorzag zijn tuniek van de brede purperen strepen van de senatorenstand (*tunica latyclavia*) van lange mouwen met franjes en droeg zijn riem losjes om zijn middel. Later ontwikkelde hij een voorkeur voor rode leren laarzen. Zijn aan pure ijdelheid grenzende kieskeurigheid ging zo ver dat hij zijn schaamstreek onthaarde. Het was dit soort details waarmee de Romeinen gewoonlijk de zwakke plekken van hun helden opzochten, en we kunnen ze desgewenst ook naast ons neerleggen.

Van de drieëntwintig steekwonden die Caesar op de iden van maart 44 v. Chr. werden toegebracht door een samenzwering van vrienden, Romeinen en lieden van buiten de stad – om maar te zwijgen van bedrogen echtgenoten en voormalige collega's – was er slechts één fataal, poëtisch genoeg de dolksteek in of dicht bij het hart. Het was echter niet de dood van een dichter, hoewel Caesar poëzie had geschreven, een werk dat passend *De reis* heette en tijdens de tocht van vierentwintig dagen van Rome naar Zuid-Spanje (*Hispania Ulterior*) was geschreven. Het was eerder de dood van een man die op grote schaal gezaaid en geoogst had. Zoals hij tijdens het diner bij Marcus Lepidus verklaarde, terwijl het verzet al gistte, was zijn voorkeur altijd uitgegaan naar een snelle dood. De samenzwering dwarsboomde die laatste wens niet. Gezien zijn openlijke onverschilligheid wat een goede verstandhouding met Rome's heersende klasse betrof, was zijn lot, zoals Plutarchus concludeerde, 'niet zo zeer onverwacht als wel (...) onvermijdelijk'.²

Caesar was dwangmatig overspelig en verslaafd aan het afrodisiacum van de macht. Hij weigerde op enig ander gebied van zijn leven iemand als meerdere te erkennen en cultiveerde een mythe van persoonlijke voortreffelijkheid en grenzeloze dapperheid waar niemand sterker in geloofde dan hijzelf. Caesar leefde in een tijd waarin de meeste zonen van senatoren een ongebreidelde eigendunk ingeprent kregen, en hij gaf zich er op grootse wijze aan over.³ Hij droomde, zo legde een waarzegger hem uit, dat hij voorbestemd was om de

wereld te overheersen. Een rusteloze geest, een tomeloze energie en een irrationele drang naar heerschappij dreven hem in de richting van dat ongerijmde doel. ‘Caesars vele successen,’ schreef Plutarchus, ‘verlegden zijn natuurlijke ondernemingsdrang en ambitie niet naar het genieten van wat hij met zoveel inspanningen had bereikt, maar dienden als brandstof en aansporing voor toekomstige prestaties en wekten plannen in hem voor toekomstige daden, een hartstocht voor nieuwe glorie, alsof hij alles wat hij had, al had opgebruikt.’⁴ Die prestaties hielden een verandering van het politieke landschap van Europa in, en een koerswijziging in de westerse geschiedenis. De ongerepte landen van het noorden kwamen in contact met de cultuur, en later de geloofssystemen van het zuiden. Daarbij vergeleken vallen een correctie van de kalender en een maand die naar Caesar werd genoemd haast in het niet. Wat Suetonius beschrijft als een ‘onvoorstelbaar uithoudingsvermogen’ maakte stripboekachtige staaltjes van moed en waaghalzerij mogelijk, en volharding bij alle tegenwerking waarmee hij, in verschillende vormen, onophoudelijk te maken had.

Na de moord op Caesar verscheen zeven nachten op rij een komeet van enorme helderheid in de nachtelijke hemel boven Rome, die door het bijgelovige volk algemeen beschouwd werd als de ziel van de dode. Ook de zon zou het hele jaar nog slechts bleek schijnen, zonder uitstraling, vermeldt Plutarchus. Na zijn dood werd hij vergoddelijkt, maar zijn legende was tijdens zijn leven al begonnen. Als er iets van het kwaad dat hij bedreef bleef voortleven, zoals Shakespeare Marcus Antonius in zijn lijkrede voor Caesar laat aannemen, dan staat daar tegenover dat al het goede evenmin met zijn beenderen is begraven.⁵ Het revisionisme begon bij de laatste steekwond die hem werd toegebracht. Zelfs Cicero, wiens verhouding met Caesar berucht slecht was, moest toegeven dat diens karakter ‘een amalgaam was van genialiteit, orde, nadenkendheid, cultuur, degelijkheid, intellect en ijver’.⁶

Caesar was op elk niveau de schepper van zijn eigen mythologie. We zullen nog zien dat dit een karaktertrek is van degenen die naar superioriteit streven. De zeven boeken van zijn *Oorlog in Gallië* beslaan de periode van zijn proconsulaat in Gallië van 58 tot 52 v.Chr. en presenteren zijn zelfopgelegde taak om Gallië te onderwerpen voor het rijk – en voor hemzelf – in het kader van militaire manoeuvres die noodzakelijk waren voor de nationale veiligheid. De waarheid

is zowel anders als minder eenduidig. Degenen die bijdroegen aan zijn successen, in het bijzonder zijn onderbevelhebber Quintus Atius Labienus, komen nauwelijks voor in dit verhaal vol militaire verheerlijking. En de zeldzame tegenslagen worden niet erkend als fouten of verkeerde inschattingen van de kant van Caesar.⁷ Het is daarom ook niet verrassend dat Labienus later partij koos tegen Caesar. Het zou makkelijk zijn om hem weg te zetten als een bedrieger en een oplichter, maar niemand was oprechter van zijn gelijk overtuigd dan hijzelf. In het verslag van Suetonius is het Caesars geloof in zijn eigen bovenmenselijke bestemming dat zijn gedachten tijdens zijn hele carrière bepaalt, zoals aangetoond wordt door de ongebruikelijk grote hoeveelheid directe citaten die de biograaf geeft. Voor hem was dit de sleutel tot het begrijpen van Caesar, en ook de eigenschap die hem interessant maakte als onderwerp van een biografie. Het verklaart waarschijnlijk ook waarom Suetonius de verovering van Gallië met een enkele paragraaf kon afdoen, om zich vooral te richten op de eigenschappen die Caesar in staat stelden een zo grote onderneming te laten slagen: door een relatie van haast liefdevolle wederzijdse toewijding op te bouwen en te onderhouden met zijn soldaten, die hem jaar na opwindend jaar volgden en zelfs aanboden om zonder betaling voor hem te vechten.⁸ Voor de Caesar van Suetonius, achtervolgd door schulden, was de aantrekkingskracht van het proconsulaat in Gallië dat deze provincie ‘hem voldoende zou opbrengen en mooie kansen bood om triomfen te vieren’. Door zijn ijzeren wilskracht en de onophoudelijke inzet van bloed en staal, kwam zijn verwachting uit. Dit was geen heroïek ten behoeve van de senaat en het volk van Rome. Door eigenbelang te laten prevaleren boven dienstbaarheid, handelde Caesar in de geest van zijn tijd. De noodlijdende republiek slaagde er niet in die mechanismen te handhaven – of in te stellen – die nodig waren om de ambities van gevaarlijke mannen in toom te houden. In zijn *Parallele levens*, geschreven in de eeuw na Caesars dood, zette Plutarchus hem naast Alexander de Grote. Caesar, niet bekend om zijn bescheidenheid, maakte dezelfde vergelijking, waarbij hij het betreurde een laatbloeier te zijn als hij naar de wonderbaarlijk goed bestede jeugd van Alexander keek. Net als zijn alles overwinnende voorganger, schreed hij na verloop van tijd als een kolossus over de aarde. Maar uiteindelijk kon een dergelijke macht niet verenigd worden met een republiek die vijf eeuwen lang toegewijd was geweest aan het beteugelen van individuele superioriteit.

Gaius Julius Caesar was een aristocraat in de tijd dat een edele afstamming nog een voordeel was in Rome. De familie waarin hij op 13 juli 100 v.Chr. werd geboren was oud, onopvallend en van beperkte middelen. Het waren patriciërs, leden van de oudste aristocratische klasse van de stad. Door zijn aderen, zo beeerde hij, vloeide het bloed van koningen, helden en een godin. Onoverwinnelijkheid maakte deel uit van het fysieke gestel van zijn persoon, zoals mensen van minder verheven afkomst sproeten of dikke enkels konden hebben. Tot de illustere voorgangers van de Julii behoorden Venus, de stammoeder van het geslacht, haar zoon Aeneas (de Trojaanse held en voorouder van het Romeinse ras) en de koningen van Alba Longa die onder hun nakomelingen Rhea Silvia telden, de moeder van Romulus Remus. Het was even moeilijk te ontcrachten als te bewijzen, hoewel Velleius Paterculus, de enthousiaste chroniqueur van de Julisch-Claudische dynastie, het omschreef als ‘een claim die door iedereen wordt erkend die het oude verleden bestudeert’.⁹ Misschien. Dergelijke verheven aannames deden de opmerkelijk weinig hoogdravende etymologie van het cognomen ‘Caesar’ teniet, dat wellicht verwees naar Punische olifanten, blauwgrijze ogen, de familietrek van een weelderige haarbos – waardoor de naam wonderlijk slechts bij Caesar zou passen – of, nog rauwer, naar geboorte via de ingreep die later juist vanwege de associatie met Caesar keizersnede is gaan heten, maar die haar naam waarschijnlijk ontleende aan het Latijnse caedere, ‘snijden’. Jaren later, na zijn successen in Spanje, zou Caesar zijn troepen loven omdat ze de hemel hadden bestormd. Van meet af aan meende hij op grond van zijn geboorte over iets te beschikken dat dicht in de buurt kwam van direct contact met de bovenwereld. ‘Ons geslacht [verenigt] in zich de onaantastbare majesteit van koningen, die onder de mensen de hoogste macht bezitten, en de heiligheid van de goden, aan wie zelfs koningen onderworpen zijn,’ hield Caesar in 69 v.Chr. de rouwenden voor in een lijkrede voor zijn tante van vaderskant. Het was de taal van de almacht, een taal die hij zijn leven lang trouw bleef.

Hoewel hij priester van Jupiter was en het prestigieuze ambt van pontifex maximus bekleedde, is er niets bewaard gebleven dat nader licht werpt op Caesars religieuze visie. Het enige wat we hebben, is zijn onwrikbare geloof in een godin Fortuna die zich direct met zijn eigen lotsbestemming bezighield, en zijn ideeën omtrent de voordelen van een hemelse oorsprong van zijn geslacht, hoe ver terug ook. Later, in een gebaar dat een combinatie was van familievroomheid en de zelfingenomenheid van zijn klasse, bouwde hij een tempel voor Venus Genetrix. Hij maakte ook gebruik van zijn positie als aedilis om in

65 v.Chr. alle conventies te schenden door, na een uitstel van twintig jaar, lijkspele te houden ter ere van zijn vader, die eveneens Gaius Julius Caesar heette. De driehonderdtwintig paren gladiatoren die dat jaar voor het Romeinse publiek verschenen in rijkversierde zilveren uitrustingen, getuigden niet alleen van Caesars enorme vrijgevigheid maar ook van de waardigheid van zijn vader en, impliciet, het hele Julische *gens*, hemzelf inbegrepen.

Ze mochten dan patriciërs zijn, maar de laatste generaties waren weinig op de voorgrond getreden en hadden geen daadwerkelijke macht kunnen uitoefenen. Caesars vader overleed toen zijn zoon zestien was. Hij zakte in elkaar toen hij zijn schoenen aantrok. Het was symptomatisch voor de aftakeling en de val, net als het huwelijk dat de oude Caesar voor zijn zoon had geregeld met de dochter van een rijke ridder. De tiener Caesar verbrak de verloving echter – of beëindigde het huwelijk, als het jonge koppel al werkelijk getrouwd was – en koos voor Cornelia, de dochter van de collega-patricier Lucius Cornelius Cinna, die vier keer het ambt van consul bekleedde en op dat moment de machtigste man in Rome was. Het mag ons niet verbazen. De status van middelmatigheid van zijn familie in het recente verleden en zijn huwelijk met Cornelia zouden van doorslaggevend belang zijn voor de levensloop van Caesar.

Zijn nalatenschap was omstreden vanaf het moment van zijn brute dood. Zijn achterneef Octavianus, de toekomstige keizer Augustus, gebruikte de nagedachtenis aan zijn vermoorde (stief)voorvader om de republiek te vernietigen die op haar beurt Caesar had vernietigd. Het was Octavianus die de sarcofaag met het lichaam van Alexander de Grote uit zijn grafombe liet halen, zodat hij de dode veldheer met bloemen en een gouden diadeem kon vereren. De achterneef zag dezelfde parallellen die Plutarchus later zouden inspireren, zoals ook het geval was geweest bij Caesar zelf. Alexander was uiteraard niet de enige die tijdens het leven van Octavianus een gouden diadeem ontving. Het was symbolisch zijn eigen beloning voor het feit dat hij via veroveringen, manipulatie van de massa en sluw politiek manoeuvreren had gerealiseerd wat Caesars minder schipperende zelfpromotie had voorspeld, maar niet verkregen: een autocratie – monarchie onder een andere naam – in plaats van de ‘democratische’ oligarchie die de grote trots van de republiek was. De verovering van een wereldrijk, inclusief Caesars eigen bijdrage van Gallië en Lusitanië, had Rome rijk gemaakt. Alleen Gallië leverde jaarlijks al een schatting op van veertig miljoen sestertiën – en zuiverde ondertussen Caesars chronische schul-

den aan. Zijn erfgenamen kregen rijkdom en macht in de schoot geworpen, maar provinciale legioenen en provinciale bestuurders, beide producten van het keizerrijk, zouden de constructie die Caesars erfgenamen in het leven hadden geroepen uiteindelijk ondermijnen, getuige de turbulente ‘keizermakerij’ in het zogeheten vierkeizerjaar. Op soortgelijke wijze had Caesar de loyaliteit van het leger en de vruchten van zijn provinciale gouverneurschap gebruikt om een burgeroorlog uit te lokken en, na verloop van tijd, te winnen.

Het gretige verlangen naar de absolute macht deed hem de das om. ‘Het dier dat men koning noemt, is van nature een carnivoor,’ had Cato de Oudere gezegd in de eeuw voor Caesars geboorte.¹⁰ In Rome bleef het koningschap een ontoelaatbare ambitie. Dat Caesar zekere sporen van de carnivoor vertoonde, valt niet te ontkennen. Plutarchus schat dat een miljoen Galliërs de dood vonden tijdens de veldtochten, terwijl nog eens een miljoen als slaaf werden afgevoerd. Te laat kwam na de veroveringen zijn afwijzing van de kroon die Marcus Antonius hem op het festival van de Lupercalia wilde opzetten, te laat ook zijn terechtwijzing van de menigte met de uitspraak: ‘Ik ben Caesar en geen koning.’ Te laat in het jaar 46 v.Chr. de eis dat een standbeeld ontdaan moest worden van de begeleidende inscriptie waarin hij een halfgod werd genoemd. Zijn gezicht verscheen op munten, een novum voor een levende Romein. Als de vorsten van de Oriënt ging hij zo ver in het flirten met de goddelijkheid dat hij toestond dat zijn eigen standbeeld in Rome’s Quirinstempel werd geplaatst. Zijn cultus werd opgenomen in de cyclus van de staat, en zijn luitenant Marcus Antonius werd zijn priester. In februari 44 v.Chr. was Caesar benoemd tot *dictator in perpetuum*, dictator voor het leven – koning, op de titel na. Hij had het dictatorschap eerder bekleed, al in december 49 v.Chr., en er waren zeker mogelijkheden geweest om de nieuwe benoeming af te wijzen. Plutarchus meent ondubbelzinnig dat ‘de openlijkste en dodelijkste haat jegens hem werd gewekt door zijn hartstocht voor de koninklijke macht’.¹¹ Net als Gaius en Domitianus na hem betaalde hij met zijn leven voor die tirannieke drang.

In de laatste jaren van het aristocratische schemerbestaan van de familie huwde een dochter van de Julii met een man die door de Romeinen als een *homo novus* werd beschouwd, iemand van buiten de senaat die het tot het consulaat

had gebracht. Zijn naam was Gaius Marius. Hij behoorde tot de grote generaals uit de Romeinse geschiedenis, werd zevenmaal tot consul verkozen en was rijk, beroemd en prominent. Hij was ook nauw gelieerd aan een van de twee losse politieke groeperingen van de late republiek die, hoewel ze niet het equivalent vormden van politieke partijen in moderne democratieën, wel een soortgelijke ideologische tegenstelling vertegenwoordigden. Geen van beide groeperingen werd gedreven door altruïsme, beide streefden naar macht. De *Populares* leken de ambities van de massa te omarmen en vormden de populistische oppositie tegen de dominantie van de senaat in de Romeinse politiek. De *Optimates* stonden voor de belangen van ‘de besten’, waarmee vooral de leden van de oudste en voornaamste families van de stad werden bedoeld. Zij verdedigden de status quo, maar aangezien veel *Populares* zelf ook tot de aristocratie behoorden, was het duidelijk een status quo die op het punt stond te veranderen. In antwoord op zijn eigen vraag ‘En wie zijn de besten?’ liet Cicero de onpartijdigheid varen en gokte op een groeiende machtsbasis voor de *Optimates*. ‘Ze komen uit alle gelederen en zijn ontelbaar – senatoren, burgers uit de stad, boeren, zakenlieden, zelfs vrijgelatenen (...) Zij zijn de welgestelden, de dege-lijken, de oprechten die niemand kwaad doen. Het doel waarnaar zij streven is eerzame rust en vrede. Zij zijn de behoudenden van de staat.’¹² Marius was de leider van de *Populares*, en na zijn dood werd hij opgevolgd door Caesars schoonvader Cinna. Caesar had dus twee sterke banden met deze partij.

Aan het begin van zijn carrière leverden zijn populistische sympathieën Caesar onverwacht moeilijkheden op. ‘Eerzame rust en vrede’ was niet interessant voor de lange maar tengere jongeman die al grote ambities koesterde, hoewel hij in dit stadium vrijwel zeker nog niet dacht aan de positie die hij uiteindelijk in de maanden voor zijn dood bereikte. Zoals velen in Rome kwam hij tegenover Sulla te staan, die in 82 v.Chr. met militair geweld de macht greep ter verwezenlijking van zijn langgekoesterde en zelfgekozen doel: voorkomen dat de stad overheerst zou worden door één enkele factie, de *Populares* van Marius. Sulla blies de rol van *dictator* nieuw leven in, en Caesar zou hem daarin later volgen. De titel verleende hem tijdelijk absolute macht en gaf hem de mogelijkheid om iedereen die hij als vijand van de staat beschouwde vogelvrij te verklaren. Het proces werd *proscriptie* genoemd en hield in dat er een prijs werd gezet op het hoofd van de slachtoffers, die hun bezittingen, burgerschap, wettelijke bescherming en, meestal, hun leven verloren. Caesar was achttien jaar, bezat een enkel priesterschap en geen fortuin. Hij was van goede komaf maar niet

heel bekend, en bezat derhalve niet het publieke profiel om een proscriptie uit te lokken. Maar wel beval Sulla hem om van zijn vrouw, de dochter van Cinna, te scheiden en haar bruidsschat af te staan aan de uitgeputte schatkist van de staat. De altijd berooide Caesar stond het geld af, maar zijn weigering om van Cornelia te scheiden liet hem geen andere keus dan te vluchten. Hij ontsnapte pas aan de agenten van de *dictator* toen zijn moeder Aurelia de invloed van de Vestaalse maagden en een aantal prominente verwanten gebruikte om Sulla schoorvoetend gratie te laten verlenen, waarbij hij profetische woorden sprak: ‘Besef goed dat de man die jullie met alle geweld willen redden op een dag de doodsteek zal geven aan de aristocratie.’ Terecht zag Sulla vele Mariussen in Caesar, die, net als zijn overleden oom, altijd sympathie voor de Populares bleef koesteren en de Optimates wantrouwde. Al vroeg leerde hij de steun van de Romeinse massa’s in te zetten voor zijn persoonlijke doelen. Hij meed samenwerking met de senaat – een coöperatie die hem ook vaak werd belet – en ontwikkelde een gedragspatroon dat spectaculaire publieke optredens om de massa mee te krijgen combineerde met onwettig politiek gemanoeuvrer achter gesloten deuren.

Nog voor die tijd werd het succes al snel gevolgd door schandaal. Het is de combinatie die telkens terugkeert in de biografieën van Suetonius: de afwisseling van goed en slecht – gekruid met schunnige details, geroddel en bijgeloof – verleent de geportretteerde Romeinse heersers afwisselend een menselijk en demonisch gezicht. In het geval van Caesar leverde zijn eerste militaire positie overzee zowel succes als schandaal op. In dienst van gouverneur Marcus Minucius Thermus van de provincie Asia, nam de negentienjarige Caesar deel aan het beleg van Mytilene. Daar onderscheidde hij zich door een zo opvallende heldenmoed – hoewel de bronnen geen details geven – dat hij de burgerkrans ontving, de hoogste Romeinse onderscheiding voor moed die traditioneel slechts werd uitgereikt aan lieden die uitzonderlijke dapperheid hadden getoond ter bescherming van andermans leven.

Misschien dat de krans van eikenbladeren, het symbool van de onderscheiding, zijn hoofd op hol bracht. Toen hij daarna door Thermus naar Bithynië werd gestuurd met de diplomatieke missie om koning Nicomedes IV te bewegen een vloot naar Asia te sturen, vergat Caesar zichzelf. Hij gaf zich over aan een verhouding met de oudere oosterse vorst. Hoewel kort van duur, achtervolgde de escapade hem de rest van zijn leven. Dat de jonge oorlogsheld ermee had ingestemd om de liefde te bedrijven met een bejaarde, koninklijke

pederast – in één versie van het verhaal ligt Caesar in purperen gewaden verleidelijk achterover op een gouden bank, een beeld dat beter bij zijn toekomstige minnares Cleopatra past – bleef zijn vijanden nog vier decennia lang tot de verbeelding spreken. Er zat namelijk iets subversiefs in een dergelijke onderwerping: de Romeinse kracht die zich ondergeschikt maakte aan het gedegeneerde Oosten, een vazalkoning die een vertegenwoordiger van Rome overheerste, afgeleefde zwakheid die de jeugd verloor en overrompelde. Het suggereerde dat Caesar gevoelig was voor invloeden die Rome niet kon accepteren. Zonder acht te slaan op de geruchten, of zonder zich daarvan bewust te zijn, bleef hij lang aan het hof van Nicomedes rondhangen. Naderhand deed hij nog een schepje boven op de aanvankelijke indiscretie door voor niet nader genoemde zaken naar Bithynië terug te keren, wat in het Romeinse roddelcircuit onverholen scepsis en spot uitlokte.

Suetonius schrijft dat Caesar ‘veel aanzienlijke vrouwen’ verleidde. Onder zijn minnaressen waren koninginnen en echtgenotes, zoals Eunoë van Mauretanië en Cleopatra. Dichter bij huis spaarde hij met zijn ‘ongebreidelde en buitensporige’ intriges ook de vrouwen van politieke bondgenoten niet. Servilia, de moeder van zijn bekendste moordenaar Brutus, schonk hij een schitterende parel ter waarde van zes miljoen sestertiën. Servilia was zijn favoriet. Zijn overgave aan Nicomedes in 81 v.Chr. in Bithynië was de enige relatie waarbij er sprake was van zowel seksuele passiviteit als homoseksualiteit. Maar Caesars vijanden bleven er gretig naar verwijzen. Zijn grootschalige overspel maakte hem een gewild doelwit. De verleiding door Nicomedes was de enige compensatie voor de onbeduidende lieden die door de staart van de oogverblindende komeet waren verzengd. Hun treiterijen hadden een bittere bijmaak die ontbrak bij de schuine moppen die Caesars troepen maakten, voor wie de edele delen van een oude man alleen iets belachelijks hadden. Suetonius zegt dat het liedje van de soldaten spreekwoordelijk werd: ‘Caesar is het die Gallië knechtte, Nicomedes knechtte hem.’ Op de lange termijn bleef de schade beperkt, afgezien van de gekrenkte trots van de wellustige Lothario. Nero, de laatste telg uit de lijn van Julius, zou zwaarder betalen omdat hij de vrouwenrol speelde en de Romeinse verwachtingen van mannelijk en vrouwelijk, actief en passief, dominant en onderworpen, op zijn kop zette.

In Rome deed Sulla afstand van het dictatorschap, een actie die hem later de minachting van Caesar zou opleveren, op zichzelf een bewijs voor de waarde die de jongeman aan macht hechtte. Hij trok zich terug en stierf kort daarna. Hij had de oorlog verklaard aan zijn mede-Romeinen en was beloond met alleenheerschappij. Caesar was een van de velen geweest die gedwongen in ballingschap waren gegaan. Maar afgezien van de persoonlijke vijandschap, maakte Sulla's prestatie ongetwijfeld indruk op hem. Toen hij in 78 v.Chr. naar Rome terugkeerde, ging Caesar niet in op de uitnodiging van de nieuwe leider van de Populares, Marcus Aemilius Lepidus, om zich openlijk bij hem aan te sluiten tegen de Optimates – een bewijs dat zijn ambitie gepaard ging met een politiek inzicht. In plaats daarvan spande hij een rechtszaak aan tegen de voormalige gouverneur van Macedonië, de prominente Gnaeus Cornelius Dolabella, aanhanger van Sulla, wegens onregelmatigheden tijdens zijn gouverneurschap. Hoewel Caesar de zaak verloor, won hij er wel vrienden en een reputatie mee. Het leverde hem echter ook machtige vijanden op. Deze keer nam hij vrijwillig de wijk, naar Rhodos, om retorica te studeren bij de beroemdste leraar van die tijd, Apollonius Molo. Maar hij werd halverwege tegengehouden. Er waren geen politieke overwegingen mee gemoeid, het ging louter om geld. Piraten namen Caesar gevangen en ze eisten een groot losgeld van twintig talenten zilver voor hun verwaande gijzelaar. Zelf zette hij zijn waarde op meer dan het dubbele van dat bedrag, het enorme kapitaal van vijftig talenten.

In totaal bleef Caesar achtendertig dagen lang in handen van de piraten. In Plutarchus' versie van het verhaal kon het hele gebeuren hem opmerkelijk genoeg geen moment van slag brengen. Sterker, hij behandelde de mannen, die hij openlijk barbaren noemde, als matrozen annex lijfwachten, een publiek dat hij boeide met de toespraken en gedichten waarmee hij de verveling verdreef. Het losgeld van vijftig talenten werd waarschijnlijk betaald door de stad Miletus, waar Caesar zich naartoe haastte toen hij was vrijgelaten. Hij vorderde er een aantal schepen en voer terug naar de piraten, waarna de voormalige gevangene zelf de veroveraar werd. Hij zette de piraten in Pergamum in de kerkers en verzocht de gouverneur van Asia hen te laten terechtstellen. Toen deze de zaak echter bleef uitstellen, nam Caesar het recht in eigen hand en organiseerde zelf de kruisiging van de gevangenen. Het was de inlossing van de belofte die hij de piraten had gedaan toen ze hem vasthielden. Hun grote vergissing was dat zij 'zijn brutale woorden [toeschreven] aan een zekere eenvoud en jongensachtig optimisme'.¹³ Suetonius vermeldt hetzelfde incident als voorbeeld van

Caesars ‘mildheid’: ‘Toen hij de zeerovers die hem gevangengenomen hadden in handen had gekregen, liet hij hen wel aan het kruis nagelen – omdat hij gezworen had dat te zullen doen – maar eerst liet hij hen wurgen.’ In zekere zin was het een variant op Caesars thema *veni, vidi, vici*, ‘ik kwam, ik zag, ik overwon’. Hij had zijn dreiging onaangedaan waargemaakt. Zoals hij het zag, was er voor het oog van de wereld gerechtigheid geschied, ook al leverde de snelle toepassing ervan tal van wettelijke onregelmatigheden op: een man zonder officiële positie eiste betaling van zijn losgeld door een provinciestad en negeerde vervolgens de procedures voor de officiële rechtspleging door de gouverneur. De volgende vier decennia zou Caesar op dezelfde weg voortgaan. Hij investeerde moed, bravoure, energie en een opgeblazen gevoel van eigenwaarde en kon geen geduld opbrengen voor de ambtelijke beuzelarijen die het politieke proces traag en stroperig maakten. Als tegenprestatie verwachtte hij, wars van kritische blikken, medewerking en versterking van zijn *dignitas*.

Caesar werd in 73 v.Chr. benoemd als priester in het college van *pontifices*. Over zijn functioneren als krijgstribuun, drie jaar later, is niets bekend. Na zijn vroege avonturen, die hem toejuichingen en een zekere mate van beruchtheid hadden opgeleverd, vormde dit het vertrekpunt, de eerste stap op de ladder van openbare functies die de senatoriale carrière van veel aristocratische jongemannen in Rome bepaalde, de zogeheten *cursus honorum*, de loopbaan van ereambten. De eerste benoemingen zijn niet opmerkelijk of onderscheidend: het pad lag vast. Eerder, waarschijnlijk in 76 v.Chr., had Cornelia het leven geschonken aan het enige kind van het echtpaar, een dochter die Julia heette. Cornelia stierf rond 69 v.Chr. Net als haar leven, afgezien van het smeden van de eerste banden met de Populares, had ook haar dood slechts weinig invloed op de richting van Caesars leven. Zijn besluit om een grote, openbare begrafenis voor haar te houden, de eerste van haar soort in Rome voor een zo jonge vrouw, maakte hem nog populairder bij de massa’s, die het gebaar sentimenteel interpreteerden als een bewijs van de genegenheid tussen man en vrouw – ondanks Nicomedes en de talloze affaires van Caesar. Later zou hij een soortgelijke begrafenis voor Cornelia’s dochter houden.

Na het sterfgeval volgde een vertrek. Caesars bestemming was Zuid-Spanje (*Hispania Ulterior*), op dat moment een weinig aantrekkelijke provincie voor

een verrijnde, kosmopolitische Romein van nog geen dertig. Hij had er niet voor gekozen om zijn functie als quaestor zo ver van de hoofdstad te vervullen, en hij bleef niet langer weg dan noodzakelijk was. Na een jaar keerde hij terug naar Rome. In Spanje, meer bepaald in de stad Gades (het huidige Cadiz), kwam hij echter oog in oog te staan met het standbeeld van Alexander de Grote, waardoor hij vast overtuigd raakte van de enorme omvang van de taak die voor hem lag. Misschien dat die ontmoeting bepalend was voor zijn reactie op de ambten die hij na zijn terugkeer in Rome bekleedde. In 65 v.Chr., twee jaar vóór hij de vereiste minimumleeftijd van zevenendertig jaar bereikte, was hij aedilis, en in 62 pretor. Bij beide gelegenheden deelde hij het ambt met de hem vijandig gezinde Marcus Bibulus, aanhanger van de Optimates en een onwrikbare conservatief. Caesar gebruikte zijn aanstelling als aedilis om er maximaal politiek kapitaal uit te slaan. Stelselmatig bespeelde hij de gunst van het publiek en stelde zijn minder dynamische partner voortdurend in de schaduw met een schitterend en extravagant programma van spelen en evenementen, waaronder de verlate gladiatorenspelen ter ere van zijn overleden vader. Ook liet hij op prominente plaatsen de eretekenen herstellen voor de overwinningen die zijn aangetrouwde oom Marius op de Germanen had behaald. Sulla had deze monumenten eerder laten verwoesten.

In 64 v.Chr. berechtte Caesar als magistraat degenen die betalingen van Sulla hadden ontvangen voor het vermoorden van mannen tijdens de proscripties. De processen waren het bewijs dat de politieke wind in Rome uit een andere hoek ging waaien. Met de mildheid waarmee hij, behalve Galliërs en Germanen, overwonnenen in elke belangrijke strijd van zijn leven tegemoet trad, voerde hij zijn taak zonder wraakzucht uit. Wel gaf het ambt hem de mogelijkheid om zich nog meer op te werpen als de erfgenaam van Marius, die een rijk 'erfgoed' aan populistisch prestige en militaire bekwaamheid had nagelaten. Tegen het eind van het jaar 63 v.Chr. verkreeg Caesar, na nog eens kwistig met geld te hebben gestrooid, de positie van pontifex maximus, hoofd van het college van *pontifices* waar hij al deel van uitmaakte en opperpriester van de staatscultus. De prestigieuze benoeming leverde hem een huis op het Forum op. Het was een basis in het hart van Rome, waaraan het de altijd krap bij kas zittende Caesar met zijn bescheiden behuizing in de Subura had ontbroken.

Spanje bleek een prominente rol te gaan spelen in zijn voortgang op de *cursus honorum*. Hij keerde in 61 v.Chr. naar de provincie terug als proconsul, zijn eerste overzeese aanstelling als bevelhebber. Het Spaanse proconsulaat

leverde hem een triomftocht in Rome op, maar Caesar offerde de publieke bewieroking op om kandidaat te kunnen zijn voor het consulaat van 59 v.Chr. Het was een voorbeeld van zijn strikte naleving van wetten en regels, noodzakelijk gemaakt door de onomwonden vijandigheid van de aartsrepublikein en dronkaard Cato. Zijn kandidatuur was succesvol, en net als tijdens zijn eerdere functies als aedilis en pretor, werd Bibulus zijn directe collega.

Spanje was de plaats waar Caesar als quaestor optrad, waar hij zijn eerste proconsulaat bekleedde en waaraan hij een triomftocht overhield, ook al werd die niet werkelijk gehouden. Maar meer nog zou het de plaats van zijn eerste epileptische aanval worden, en, in het kielzog van de oorlog tegen zijn mede-Romeinen, de plaats waar de droom uitkwam die een anonieme waarzegger uitlegde als de voorspelling van zijn wereldheerschappij. De droom zelf had Caesar danig laten schrikken – begrijpelijk, want het beeld dat hij zag, was dat hij zijn moeder Aurelia verkrachtte. Na zijn terugkeer naar Rome hertrouwde hij, waarbij zijn keuze viel op een kleindochter van Sulla, tevens een verre verwante van Pompeius de Grote. Ze heette Pompeia en later zou hij van haar scheiden op verdenking van een affaire met een brutale oproerkraaier die zich in vrouwenkleding hulde voor een geheime ontmoeting. Zijn verdediging van de scheiding inspireerde Caesar, zonder dat hij zich bekommerde om de dubbele moraal, tot de bekende uitspraak dat zijn vrouw, schuldig of niet, boven alle verdenking verheven moest zijn.

De prestaties van Caesar werden niet bepaald door de voorgeprogrammeerde progressie langs de ambten zoals de republiek die kende, culminerend in een rustige termijn als consul. En wellicht kon dat ook niet zo zijn, gezien zijn buitengewone capaciteiten waarvan zelfs vijandige bronnen getuigen. Zijn geestelijke flexibiliteit, scherpste en concentratievermogen waren zo groot dat hij een plaats kreeg in de zevenendertig delen tellende encyclopedie van de natuurlijke historie, samengesteld door Plinius de Oudere. ‘Ik heb gehoord,’ schreef Plinius, ‘dat Caesar gewoon was tegelijkertijd te schrijven of te dicteren en te lezen, waarbij hij vier brieven over de belangrijkste onderwerpen tegelijk aan zijn secretarissen dicteerde of, als hij verder niets te doen had, zelfs zeven.’¹⁴ Als *dictator* oogstte Caesar later overigens de afkeuring van het publiek door brieven te dicteren en te lezen terwijl hij naar gladiatorenspelen keek. Zijn

lichaam deed niet onder voor zijn geest. Het was alsof zijn pols in een eigen tempo sloeg en zijn ledematen met meer dan menselijke kracht en mogelijkheden waren begiftigd. Suetonius looft zijn paardrijderskunst, zijn vaardigheid met wapens en zijn vitaliteit die nooit verflauwde.

Op mars ging hij, soms te paard, vaker te voet, de anderen vooruit, blootshoofds, ook al regende het of brandde de zon. De grootste afstanden legde hij met ongelooflijke snelheid af, in een huurrijtuig, met een minimum aan bagage, wel honderd mijl per dag. Kwam hij voor een rivier te staan, dan zwom hij eroverheen, of stak over op opgeblazen dierenhuiden, zodat hij dikwijls eerder aankwam dan de boden die zijn komst moesten aankondigen.

De biografie vertelt over een gelegenheid waarbij Caesar, belaagd door de vijanden in het water voor de kust van Alexandrië, de enige kleine boot aan zijn mannen overliet en zelf in zee sprong. Hij zwom met één arm en hield met zijn andere, de linker, belangrijke papieren boven water. Bovendien sleepte hij zijn mantel tussen zijn tanden geklemd mee, om te voorkomen dat de vijand die als een trofee zou bemachtigen. Tijdens minder enerverende reizen doodde hij de tijd met schrijfwerk of poëzie, zoals we zagen. Hij was wars van luiheid en kende nauwelijks angst. Geen wonder dat hij een hartstochtelijke loyaliteit losmaakte bij de mannen met wie hij vocht. Hij stelde hoge eisen aan discipline, zonder tot de wreedheid van de drilsergeant te vervallen die Galba later zou opbreken. Hij sloot de ogen voor kleine overtredingen en gaf bezielde leiding zonder al te zeer zijn toevlucht te nemen tot de poespas van voortekenen, meer vertrouwend op de Leidster die hem zelden verliet op het slagveld: zijn strategisch inzicht dat evenzeer een kwestie van snelheid en vernieuwing was als van tactische finesse. En hij behandelde zijn soldaten, die hij aanspraak als 'strijdmakers', met iets wat op genegenheid leek.

Dergelijke capaciteiten, in combinatie met zijn enorme geloof in zichzelf, konden niet makkelijk binnen de ordelijke banen van jarenlange magistraturen worden geperst. De macht die Caesar uiteindelijk in Rome uitoefende, kwam ten dele voort uit een opeenstapeling van *dignitas*, *auctoritas* en militaire glorie, uit de grootschalige cultivering van de steun van de massa en uit zijn vermogen om te bepalen bij wie hij op welk moment het best achter op het paard kon springen. Zijn loyaliteit ging consequent alleen naar hemzelf uit. Gedurende de

jaren 60 v.Chr. die hij als een volslagen onbekende begon, wist hij een netwerk van persoonlijke allianties op te bouwen dat kon dienen als een springplank naar heerschappij. De Caesar van Suetonius neemt het woord ‘revolutie’ niet in de mond, maar het begrip is impliciet aanwezig in de vele draaien en wendingen in de tweede helft van zijn carrière. Nu hij het consulaat had bereikt, streefde Caesar naar een nog grotere macht, een ambitie die hij niet als enige koesterde in deze turbulente periode van verwachte ineenstorting. Hij kon zijn honger naar macht alleen stillen door alternatieven te scheppen voor de republikeinse mechanismen van overheidsbestuur die de stad vijf eeuwen lang hadden gediend. Anderen dachten er net zo over, en deden dat al jaren. ‘Weldra hebben Gaius Marius, uit de heffe des volks, en Lucius Sulla, wreedste van de edelen, met wapens de vrijheid verslagen en omgebogen tot tirannie. En na hen Gnaeus Pompeius, slinkser, niet beter, en sindsdien ging het nooit om iets anders dan oppermacht,’¹⁵ schreef Tacitus. Marius, Sulla, Pompeius... Caesar... Gezien de aard van de strijd, kon er slechts één man winnen.

In de aanloop naar zijn consulaat in 59 v.Chr. sloot Caesar wat Suetonius een ‘verbond’ noemt. Zijn partners waren dezelfde Gnaeus Pompeius, de meest vooraanstaande Romeinse generaal van zijn tijd en zoon van een Sulla-aanhanger, en Marcus Licinius Crassus, de rijkste man uit de geschiedenis van Rome en bovendien de overwinnaar van Spartacus. De kern van de afspraak was de overeenkomst ‘dat er niets in de staat mocht worden ondernomen dat in ging tegen de wens van een van hen drieën’. Dit geheime en informele verbond met Rome’s belangrijkste militair en de magnaat die met zijn enorme rijkdom verschillende verkiezingen voor hem had gefinancierd, demonstreerde dat Caesar in 60 v.Chr. inzag dat de heerschappij in Rome berustte op de twee pijlers van geld en militaire macht.

Vóór Caesars bemiddeling botsten Pompeius en Crassus met elkaar. Cassius Dio zegt dat zij ‘in onmin met elkaar’¹⁶ leefden, wat te verklaren valt uit de jaloezie van Crassus. De zekerheid van wederzijds voordeel op de korte termijn woog echter zwaarder dan het onderlinge wantrouwen van de drie leden van wat historici het Eerste Triumviraat zijn gaan noemen. Caesar voerde als consul versneld de door Pompeius en Crassus gewenste beleidsmaatregelen in die voordien door de senaat werden tegengehouden. Als tegenprestatie zouden zij

hun invloed aanwenden om Caesar een provincie te bezorgen die hem in staat zou stellen zijn enorme schulden weg te werken.* Zo gebeurde het ook. Maar met de manier waarop hij de onvermijdelijke bezwaren van zijn collega-consul en oude vechtgenoot Bibulus aan de kant veegde, kwam Caesar dicht in de buurt van onwettig handelen. Bibulus was zo vastberaden om niet met Caesar samen te werken, dat hij diens agenda volledig probeerde te ondermijnen door elke dag op grond van voortekenen onmineus te verklaren, en dus ongeschikt voor het werk van de senaat. Alle handelingen werden navenant uitgesteld. Maar Caesar kwam met een antwoord: hij publiceerde dagelijks verslagen van overheidszaken en stelde voor de bureaucratische roofzucht in de provincies te onderzoeken. Hoewel Bibulus gehard was door jarenlange bekendheid met zijn collega, zouden hij en zijn aanhangers de emmers vuil die over hen werden uitgestort niet snel vergeten. Onregelmatigheden tijdens zijn eigen consulaat – die hem in zijn ogen waren opgedrongen – maakten het dubbel belangrijk voor Caesar om nu uit handen van de Romeinse rechters, of wraakzuchtigen, te blijven en eind 59 v.Chr. naar een lucratieve provincie te ontsnappen. Hij ging niet in op het laattunkende aanbod van de senaat om binnen Italië het ambtsterrein Bossen en Weidegronden te gaan besturen. In plaats daarvan kreeg hij, dankzij de inzet van de drie middelen waarover het triumviraat beschikte – geld (Crassus), militaire macht (Pompeius) en steun van de massa (Caesar) – Gallia Cisalpina (Noord-Italië) en Illyricum voor een periode van vijf jaar toegewezen. Tegen het advies van Cato in, die de stap vergeleek met ‘de tiran in de citadel zetten’,¹⁷ voegde de senaat vervolgens ook Gallia Transalpina toe, aan de Middellandse Zeekust. In militaire termen betekende het dat Caesar de beschikking kreeg over vier legioenen. Het speelveld lag klaar. Nadat hij van Pompeia gescheiden was, trouwde hij voor de vierde en laatste maal, met Calpurnia, de dochter van Lucius Piso. Daarna vertrok hij uit Rome om onsterfelijk te worden.

De volgende acht jaar verdeelde Caesar elk jaar op eigen initiatief in twee seizoenen. Hij bracht de zomer, het seizoen voor de veldcampagnes, ten noor-

* Ondanks een welbewuste matigheid in zijn privéleven, gaf Caesar enorme bedragen uit aan verkiezingen – altijd het geld van anderen, met voorspelbare resultaten. Suetonius vertelt bijvoorbeeld dat zijn schulden tegen het eind van 62 v.Chr. zo hoog waren opgelopen dat hij gedwongen was Rome in het donker te verlaten om aan zijn schuldeisers te ontkomen.

den van de Alpen door, waar hij niet alleen Gallië veroverde, een prestatie die door geen van zijn grootste tijdgenoten werd geëvenaard, maar ook de Rijn overstak en tweemaal naar Brittannië voer. Het winterseizoen wijdde hij met minder opzienbarende actie aan het burgerlijk bestuur in de vreedzame provincies Gallia Cisalpina en Illyricum op de Balkan. In 49 v.Chr. schonk hij de inwoners van Gallia Cisalpina ten noorden van de Po het burgerrecht, waardoor nu alle inwoners van Italië het bezaten.

Er waren echter ook tegenslagen, zoals het dreigement van Lucius Domitius Ahenobarbus dat hij, als hij in 55 v.Chr. tot consul werd gekozen, Caesar naar Rome zou terugroepen om verantwoording af te leggen over zijn gedrag in het jaar 59. Het zouden een bekorting van zijn mandaat en een aanklacht zijn die Caesar niet kon dulden. En dan was er de opstand van de Gallische leider Vercingetorix, de koning van de Arverni, in 52 v.Chr. Hij werd gesteund door een grote coalitie van stammen in centraal Gallië. Maar het vormde geen werkelijke bedreiging voor Caesars overweldigende, hartstochtelijke en volstrekt op zijn eigenbelang gerichte verlangen naar wat Sallustius beschreef als ‘een oorlog zonder weerga’ die hem de kans bood zijn grote talenten te etaleren.¹⁸ Gretig noemt Plutarchus de omvang van zijn prestaties op: ‘Hij nam stormenderhand meer dan achthonderd steden in, onderwierp driehonderd volkeren en vocht op verschillende momenten slagen uit tegen drie miljoen man, van wie hij een miljoen in man-tegen-mangevechten doodde en even zo velen gevangen nam.’¹⁹ Zoals hij altijd van plan was geweest – en wel moest, zoals we zagen – gebruikte hij de slagvelden van Gallië om de glorie te verwerven die een halsstarrige senaat hem onthield. Voor zijn persoonlijke overwinning betaalden zelfs twee stammen met volkomen vernietiging: het aantal mannen, vrouwen en kinderen van de Tencteri en Usipetes dat op een dag van felle gevechten door de Romeinse cavalerie werd neergemaaid, beliep naar schatting van de veldheer vierhonderddertigduizend.²⁰ Het was genocide ten dienste van zijn zelfpromotie, en op z’n best was de slachtpartij politiek te noemen. De Romeinen waren opgetogen over de enorme overwinningen van Caesar en hielden grote dankfeesten ter ere van hem. De rook van de altaren verduisterde de stad terwijl de goden werden aangeropen om getuige te zijn van de groeiende grootsheid van de staat. Maar ondanks dat riep de onverholven wreedheid waarmee hier tegen een niet-militaire bevolking was opgetreden gemengde gevoelens op, zelfs in Rome. Een dergelijke meedogenloosheid moet ons oordeel wel kleuren, ook al doen we het verder slechts af als een

geval van volstrekte verblinding. Het zette in elk geval de Romeinse senatoren aan het denken. ‘Heel Gallië, dat begrensd wordt door de Pyreneeën, de Alpen, de Cevennen en de rivieren de Rijn en de Rhône, met een omtrek van tweehonderdertig mijl, maakte hij (...) tot een provincie van Rome,’ schreef Suetonius. Caesar, die veilig was zolang hij in die provincie bleef – waar hij nu niet minder dan tien legioenen tot zijn beschikking had – was eindelijk rijk en groot. Hij was nog geen vijftig jaar.

In 55 v.Chr. waren de leden van het triumviraat naar aanleiding van de dreiging van Ahenobarbus in Luca (het huidige Lucca) bijeengekomen. Bij die gelegenheid waren de barsten in de uiterst broze, opportunistische coalitie duidelijker dan de welwillendheid jegens elkaar. Uiteindelijk waren het Caesars diplomatie en charme die het pleit beslechtten. Crassus en Pompeius verwierven het consulaat in 55 v.Chr. in plaats van Ahenobarbus, een verkiezingsoverwinning die ze met omkoperij en intimidatie hadden veroverd. Ze verlengden het proconsulaat van Caesar in de provincie Gallia met nog eens vijf jaar en ontwierpen voor henzelf een wet die werd ingediend door de tribuun Trebonius. Daarmee verzekerden ze ook zichzelf van een vijfjarig proconsulaat, Syrië voor Crassus en de twee provincies op het Iberisch Schiereiland (*Hispania Citerior* en *Ulterior*) voor Pompeius.* Caesar was van plan na afloop van zijn proconsulaat voor de tweede keer consul te worden, in 48 v.Chr. – exact een decennium na voltooiing van zijn vorige termijn, zoals de Romeinse wet voorschreef. Echter, ondanks zijn overwinningen en zijn buitengewoon gegroeide *dignitas*, waar hij zo veel belang aan hechtte, konden de overtredingen uit zijn eerste consulaat niet worden uitgewist. Caesar bleef een man op de vlucht.**

-
- * In realiteit bestuurd Pompeius zijn provincies via legaten. Vanwege een toegevoegde taak als verantwoordelijke voor de graanvoorziening van Rome, hoefde hij Italië niet te verlaten en hij gaf er de voorkeur aan op zijn landerijen te blijven, bij zijn jonge vrouw, Caesars dochter Julia.²¹
 - ** Ahenobarbus had al aan het eind van 59 v.Chr. voor het eerst geprobeerd een onderzoek naar Caesars gedragingen als consul te laten instellen, een initiatief in samenwerking met zijn collega-pretor Gaius Memmius. Het was duidelijk dat de aantijgingen, noch de drijfveren erachter verdwenen waren.

Alleen als consul, bekleed met *imperium*, de militaire bevoegdheid die de hoogste magistraten en promagistraten tijdens de uitoefening van hun ambt bezaten, kon Caesar ongeschonden overleven in Rome. Bij terugkeer onder andere condities riskeerde hij rechtszaken. Kwam het zover, dan zou alles wat hij de afgelopen twee decennia had bereikt ten prooi vallen aan juridisch-technische fijnzinnigheden, kwaadaardig uitgebuit door vijanden die in hem – terecht – een bedreiging zagen, niet alleen voor hun eigen posities maar voor het voortbestaan van de republiek zoals zij die kenden. Wellicht was de alleenheerschappij voor Caesar op dat moment niet eens zijn hoogste doel, maar een man die begiftigd was met een zo bruisende dynamiek zou zich nauwelijks kunnen neerleggen bij de draaierijen en juridische spitsvondigheden van een systeem waarvan hij tijdens het triumviraat de onmacht al had ingezien. Het verbond van de drie had zijn doeleinden buiten de normale kanalen van de senaat om verwezenlijkt: dat was de nieuwe realiteit van de Romeinse politiek. Waar zelfs de beproefde democratie van de senaat machteloos was, beloofde de ijzeren vuist van een autoritair systeem elke impasse te kunnen doorbreken. Voor de boegbeelden van een dergelijk systeem bood het actie en vooruitgang. Het was ondenkbaar dat Caesar die twee zou opgeven. En dus moest het een autoritaire aanpak worden, een politiek die de zelfgenoegzame traagheid van de senaat buitenspel zette. Een tweede consulaat zou de aanklachten en crisis nog een jaar kunnen uitstellen voor Caesar. Het beloofde hem bovendien weer een stap dichterbij een positie te brengen die de mogelijkheid bood het constitutionele systeem van de senaat terzijde te schuiven om zijn eigen doelen na te streven.

Maar hij had niet gerekend met de alomtegenwoordigheid van de dood. Niet één, maar drie sterfgevallen lieten zijn plannen in duigen vallen. Een jaar na de ontmoeting van het triumviraat in Luca, in augustus 54 v.Chr., stierf Julia, Caesars dochter en Pompeius' vrouw, in het kraambed. Even waren de op gespannen voet met elkaar verkerende vader en schoonzoon verenigd in het verdriet. Beiden erkenden dat de band tussen hen was verzwakt. 'Ook hun vrienden maakten zich grote zorgen,' aldus Plutarchus. 'Zij meenden dat de enige relatie die de verziekte staat nog saamhorigheid en eendracht schonk, nu was verbroken.'²² Pompeius wees Caesars voorstel af om met diens achternicht Octavia te trouwen, terwijl Caesar zelf Pompeius' dochter Pompeia tot vrouw zou nemen: een politieke beddendans die het noodzakelijk zou hebben gemaakt dat drie van de vier betrokkenen eerst gingen scheiden. In

53 v.Chr. werd Crassus bij Carrhae vernietigend verslagen door de Parthen. Hij werd onthoofd, zijn troepen werden afgeslacht en de Romeinse standdaards werden door de vijand veroverd. Een essentiële schakel tussen Caesar en Pompeius was plotseling weggefallen. Op 6 december, in de nasleep van Rome's vernedering die Caesar later zwoer te wreken, werd Publius Clodius Pulcher vermoord, de opruier en volkstribuun van wie gefluisterd werd dat hij ooit de minnaar was geweest van Caesars derde vrouw, Pompeia. Volgens Suetonius werd hij vermoord, wellicht bij een uitbarsting van politiek gekleurd geweld van bendes op de Via Appia buiten Rome. De begrafenis van Clodius lokte in elk geval rellen uit die paniek veroorzaakten bij de senaat. Er hing een sfeer van escalerende wetteloosheid in de lucht, in een staat die niet bij machte was nieuwe uitdagingen het hoofd te bieden. 'Er waren er velen,' vertelt Plutarchus, 'die in het openbaar durfden te zeggen dat alleen de monarchie de ziekten van de staat nu nog kon genezen.'²³ De ogen richtten zich op Pompeius. Op voorstel van Cato werd Caesars overgebleven mede-triumvir als enige consul aangesteld, zonder verkiezing en met uitgebreide volmachten. Hij gebruikte die vervolgens voor het legitimeren van Caesars wens om bij afwezigheid kandidaat te kunnen zijn voor het ambt van consul. Ook verwierf hij een verlenging van vijf jaar voor zijn eigen proconsulaat in Spanje. Maar kort daarna veranderde hij onverwacht van gedachten en diende hij een wet in die de kandidatuur voor het consulaat bij afwezigheid onmogelijk maakte. Laat in 52 v.Chr. vergulde hij de pil door toestemming te geven voor een tweede ronde van openbare dankfeesten – deze keer twintig dagen lang – naar aanleiding van Caesars overwinning op Vercingetorix. Volgens Plutarchus was Pompeius' vroegere minachting voor Caesar als zijn mindere in leeftijd, prestaties en waardigheid te elfder ure omgeslagen in angst.

Voor Caesar waren de dankfeesten in Rome een bijzaak. Waar het om draaide, was zijn verkiezing voor een tweede termijn als consul en, even belangrijk, de organisatie van die verkiezing op een zodanige wijze dat zijn vijanden geen kans kregen om rechtszaken tegen hem te beginnen wegens vroegere overtredingen. Dat was alleen mogelijk als hij het proconsulaire *imperium* kon behouden, dat slechts bleef bestaan zolang hij zich buiten Rome bevond. Een verkiezingsoverwinning *in absentia* was een erezaak geworden die voor Caesar belangrijker was dan de overduidelijke teloorgang van de goede verstandhouding met Pompeius. Hij had in dienst van de republiek overwinningen geboekt die hun weerga niet kenden, en hij weigerde de mogelijkheid te accepteren

dat hij aangeklaagd zou worden voor overtredingen van meer dan tien jaar geleden. De opstelling van de senaat verhardde en Caesar stelde een ultimatum: ofwel kreeg hij toestemming om als proconsul van Gallië aan de verkiezingen mee te doen, of andere dragers van *imperium* – een verwijzing naar Pompeius – zouden net als hij gedwongen moeten worden hun provincies op te geven. Het waren, in zijn eigen woorden, ‘zeer milde eisen’, maar Cicero beschreef de boodschap als een ‘felle en dreigende brief’.²⁴ Hoe dan ook, de strekking was duidelijk. Caesar zou niet toegeven, evenmin als de vijandige senaat. Op 7 januari 49 v.Chr. keurde de senaat de *senatus consultum ultimum* goed die Caesar tot een publieke vijand van Rome maakte. Plutarchus zegt dat de nieuwe schoonvader van Pompeius, Scipio, het initiatief voor het decreet nam. Caesars reactie was bepalend voor de rest van zijn leven. Ze veranderde de geschiedenis, en niet alleen die van Rome.

In de vroege ochtenduren van 11 januari stak Caesar in gezelschap van een enkel legioen de Rubicon over. Door het oversteken van het smalle stroompje dat Gallia Cisalpina scheidde van Italië, stapte hij over de grens van legaal naar illegaal, van heroïsche vogelvrije naar verrader. Het was geen stap die lichtzinnig werd gezet volgens het relaas van Suetonius, waarin Caesars besluit op dit essentiële moment de steun ontving van een bovennatuurlijk ingrijpen. ‘Plotse-ling zagen ze vlakbij een man van uitzonderlijke grootte en schoonheid zitten, die op een rietfluit speelde (...) de man griste één van hen [de wachtposten] de trompet uit handen, rende ermee naar de rivier, blies met grote kracht het marssignaal en ging naar de overkant.’ De oude bronnen wedijveren met elkaar in hun schildering van Caesars historische grensoverschrijding. ‘De teerling is geworpen!’ roept de held van Suetonius uit, waarmee hij de mogelijkheid erkent van een fatale afloop. Daarna smeekt hij zijn troepen onder tranen hem trouw te zijn en scheurt de kleren van zijn borst. Plutarchus geeft een citaat van de Griekse toneelschrijver Menander: ‘Laat de teerling geworpen worden!’ Het was een uitdaging, een pact met het noodlot, stof voor legendes – onmogelijk om als lezer onaangedaan te blijven. Maar Caesar was geen slachtoffer dat onrechtvaardig gestraft werd. De enige rechtvaardiging die hij aanvoerde voor een oorlog waarin zijn eigen landgenoten zouden lijden en sterven, was de verdediging van zijn *dignitas* – en die zelfzuchtige drijfveer overwon, uiteraard. Het gevolg was een wereldbrand die niet uit ideologie, principes of hoop voortkwam. Het enige waar het om draaide, zoals zo vaak in dit verhaal, was macht.

Na de victorie volgden geschenken en spelen. Suetonius somt ze op: ‘een gladiatorengevecht, toneelvoorstellingen in elk district van Rome (...) wedstrijden in het Circus Maximus, worstelwedstrijden en een zeeslag.’ Er waren zo veel toeschouwers op de been dat veel mensen in het gedrang omkwamen. Er werden publieke banketten gehouden, graan en olie werden uitgedeeld. De burgers van Rome ontvingen ieder driehonderd sestertiën, Caesars soldaten kregen hun oorlogsbuit en land voor na hun diensttijd.

Pompeius had het leger van de republiek aangevoerd en werd door Caesar achtervolgd naar Thessalië. Daar, bij Pharsalus, had de laatste een beslissende overwinning behaald. Pompeius ontsnapte maar werd vermoord door de koning van Egypte. Niet op de hoogte van dit feit, arriveerde Caesar eveneens in Egypte, om zijn tegenstander al dood aan te treffen. Hij troostte zich met Cleopatra, die hij in plaats van haar broer Ptolemeüs XIII op de troon zette en als zijn minnares nam. Er bevonden zich vijandige legioenen in Spanje en bij Massilia (het huidige Marseille), in Pontus en in Africa.

Bij Thapsus in het huidige Noord-Afrika hakten Caesars mannen veertien legioenen van het republikeinse leger in de pan. Op die dag in april 46 v.Chr. stierven er, als we de bronnen mogen geloven, tienduizend soldaten van Pompeius, terwijl de verliezen aan Caesars kant nauwelijks vijftig man beliepen. Drie maanden later was Caesar terug in Rome. Het had hem drieënhalf jaar gekost om de overwinning te behalen. In een gebaar dat aan haar vroegere glorie deed denken, kende de senaat hem veertig dagen van dankfeesten toe. Hij hield vier triomftochten. Na afloop van de Gallische variant werd Vercingetorix gewurgd, nadat hij zes jaar in de gevangenis op zijn vernedering in de straten van Rome had gewacht. Onder de eretekenen die in de Pontische triomftocht werden meege dragen, was een bronzen plaquette waarop het legendarische *veni, vidi, vici* was gegraveerd, ter viering van die uiterst snelle overwinning. Caesar kreeg het recht om in de straten van Rome tweeënzeventig lictoren voor zich uit te laten lopen,²⁵ een eer zoals die nog nooit eerder was verleend. In hetzelfde jaar volgden zijn derde aanstelling als consul en de benoeming tot *dictator* voor tien jaar. Ook werd hem een beloning toegekend die aspecten van het censorschap omvatte, zoals controle over

het lidmaatschap van de senaat.* Het consulaat werd het volgende jaar, en het jaar daarop verlengd. In februari 44 v.Chr. werd Caesar benoemd tot *dictator* voor het leven – zoals Plutarchus zegt: ‘een onverholen tirannie, aangezien de alleenheerschappij, behalve het aspect van onschendbaarheid nu ook dat van permanentie kreeg’.²⁶ Het was een opeenhoping van eerbetoon als in Banquo’s lof voor Macbeth: ‘Nu hebt ge ’t: Koning, Cawdor, Glamis, alles...’ Voor Caesar en voor Rome was het eindspel bereikt.

Cato had ooit gezegd dat Caesar de enige man was die het in nuchtere toestand op zich nam om de staat ten val te brengen. Weergalozе macht – corrumperend of bedwelmend – verdreef die nuchterheid, vertroebelde zijn reacties op degenen om hem heen, verblindde zijn blik en liet de grenzen van het mogelijke vervagen. Met zijn torenhoge arrogantie joeg hij de senaat en de burgerij tegen zich in het harnas. ‘Hij ging zo ver in zijn arrogantie,’ vertelt Suetonius, ‘dat hij, toen een waarzegger meedeelde dat de ingewanden van het offerdier ongeluk voorspelden en dat het hart ontbrak, antwoordde: “De toekomst zal er beter uitzien wanneer ik dat wens, en het mag niet als een voorteken worden beschouwd als een stuk vee geen hart heeft.”’

In het Rome van de bronnen zijn voortekenen nimmer loos: Tacitus noemt het ‘een stad die aan alles een betekenis toekende’.²⁷ Ze markeren opkomst en ondergang van het menselijk bestaan even zeker als leven en dood. Het negeren of, erger, minachten van het onstoffelijke was eveneens een voorbeeld van Caesars falende oordeelskracht. Hij was overwerkt en vermoeid en had steeds meer last van epilepsie, maar was niettemin van plan op 18 maart voor de duur van drie jaar uit Italië te vertrekken, om de nederlaag van Crassus tegen de Parthen te wreken. Zijn voornemen maakte een eind aan de aarzeling van de zestig complotterende senatoren onder Marcus Junius Brutus, die zijn vertrek op de iden van maart met geweld verhinderden, bijna letterlijk op de

* Als er haarden van politiek verzet in de nu grotendeels monddood gemaakte senaat zouden blijven bestaan, kon Caesar deze bevoegdheden gebruiken om zijn veelomvattende en veelal bevorderlijke beleid op het gebied van de wetgeving te ondersteunen. Hij breidde de senaat uit van 600 tot 900 leden, en nam niet-patriciërs en vertegenwoordigers uit de provincies op die zijn zaak gunstig gezind waren.

vooravond van de geplande wraakexpeditie. De paarden die Caesar op de oever van de Rubicon had losgelaten, voorvoelden de tragedie en stortten tranen; een winterkoninkje dat met een takje laurier in de snavel het senaatsgebouw van Pompeius binnenvloog, werd achtervolgd en gedood door allerlei andere vogels; een slaaf, in vlammen gehuld, overleefde het zonder verwondingen en Caesars vrouw Calpurnia droomde dat de gevel van hun huis instortte en dat Caesar in haar armen werd doorstoken. Meer dan eens waarschuwde de waarzegger Spurinna voor het gevaar dat hem niet later dan de iden van maart bedreigde. Zijn reactie was dat hij zijn lijfwacht van Spaanse soldaten ontbond.

En zo gebeurde het dat Gaius Julius Caesar, door Suetonius beschreven als altijd vriendelijk en voorkomend voor zijn vrienden, stierf onder de handen van samenzweerders die hij stuk voor stuk kende. Vele eeuwen later werd de scène geschilderd door de Italiaanse neoclassicist Vincenzo Camuccini. Zijn herschepping vertoont een compositie van een balletachtige razernij, als op een fries, met als middelpunt een in donkerrood geklede, verslapte Caesar in onbevreesd profiel. De werkelijkheid kan niet zo ordelijk zijn geweest. Onder de regen van dolksteken kwam er slechts een enkele kreun over Caesars lippen – en, volgens sommige verslagen, de verzuchting ‘Jij ook, mijn zoon?’ die hij in het Grieks tot Brutus richtte. Dankzij Shakespeare, die het Latijnse equivalent ‘Et tu, Brute?’ gebruikte, werd de vermoorde tiran een tragische held. Ons verhaal is rijk aan zulke kennelijke tegenspraken en dubbelzinnigheden.

Moderne hommage aan historische klassieker

Begin tweede eeuw beschreef Gaius Suetonius Tranquillus in *Keizers van Rome* de levens van de keizers Julius Caesar tot en met Domitianus. Suetonius' smakelijke anekdotes en pikante details maakten zijn boek in de middeleeuwen bijzonder populair. In *De twaalf Caesars* treedt Matthew Dennison in het spoor van de klassieker, en voegt daar vaart, moderne inzichten en belletrise aan toe.

In de vorm van portretten beschrijft hij de historie, de liefdes en de ondeugden van de eerste twaalf keizers van Rome.

'Niet weg te leggen' - Daily Mail

Matthew Dennison studeerde in Oxford en Glasgow.

De kleurrijke Britse journalist schrijft voor onder meer *The Times*.

De twaalf Caesars is zijn eerste boek dat in het Nederlands

verschijnt. Daarmee steekt hij echter meteen auteurs

als Tom Holland en Adrian Goldsworthy

naar de kroon.

ISBN 978-9401902113

9 789401 902113

www.kosmosuitgevers.nl

NUR 683

Kosmos Uitgevers

KOSMOS Utrecht/Antwerpen